

Mateja Kurir, Arhitektura moderne in *das Unheimliche*: Heidegger, Freud in Le Corbusier

Miha Dešman

Knjiga je revidirana in dopolnjena izdaja avtoričine doktorske disertacije *Arhitektura v filozofiji; refleksija arhitekture kot sodobne umetniške forme v hermenevtični in strukturalistični filozofiji 20. stoletja*, ki jo je zagovarjala na Oddelku za filozofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani leta 2014.

Avtorica v knjigi sooči tri področja: filozofijo (Heidegger), psihoanalizo (Freud) in arhitekturo (Le Corbusier), ki jih analizira s pomočjo skupnega ključa oz. koncepta, ki ga zapiše z nemško besedo *das Unheimliche*.

Rdeča nit dela se, kot se seveda spodobi, kaže že v samem naslovu dela. Tri močne besede: arhitektura, moderna in *das Unheimliche* se soočijo s trojico velikih imen dvajsetega stoletja: Heideggerjem, Freudom in Le Corbusierjem. Simetrija pa je nepopolna oz. navidezna in to v vseh smereh. Poskusimo: Arhitektura + moderna + *das Unheimliche* x Le Corbusier + Freud + Heidegger? Ali obratno: Freud + Heidegger + Le Corbusier x arhitektura + *das Unheimliche* + moderna? Itd. Vedno nekaj spodleti, smisel vedno ostane nekje zunaj dosega. Vsa stvar pa ima kljub tej nemožnosti smisel v tem, da ta ključ (*das Unheimliche*) odpre vrata v zanimive sobane, ki sicer ostajajo skrite in v zakulisju.

Imena protagonistov zagotavljajo, da bodo te sobe reprezentativne za preteklo in tudi novo stoletje. Če parafraziram Kurta W. Forsterja, ki je zapisal, da si vsaka doba ustvari svojega Palladija, si bo po 20. stoletju vsaka ustvarila svojega Heideggerja, Freuda in Le Corbusierja. Ker pa so dobe vse krajše, smo v času, ki je minil od časa njihovih življenj, srečali že kar nekaj njihovih inačic v najrazličnejših kontekstih. Avtorica pa nam ponuja še veliko več: z njimi se srečamo na posebnem mestu – Atenski akropoli, kjer so se znašli v različnih obdobjih svojih življenj, a z zelo podobnimi motivi in občutji. Freud 1904, Le Corbusier 1911, Heidegger pa šele 1962.

Ob branju me je spremljala misel, da bi si na Akropoli ob tej trojici želel srečati še Plečnika, ki je leta 1927 s študenti obiskal Akropolo. Tako bi lahko obiskovalce razdelili na dva para. Nietzscheja in Le Corbusiera, ki sta na Akropolo prišla kot mladeniča in jima je ta izkušnja odprla uvid v klasiko, ter Plečnika in Heideggerja, ki sta za nazaj potrjevala svojo strast do antike in se morda tam srečala z *das Unheimliche*.

Beseda *Unheimliche* je ključna beseda te knjige. Gre za besedo, ki zastopa veliko pomenov, od psiholoških: grozljivega, tesnobe, nelagodja, do nekako krajevnih: nemožnosti varnosti, zavetja, doma. Srečanje na Akropoli ima v sebi to tesnobo potujevanja. Ta duh časa je zato včasih hkrati duh prostora. Akropola je seveda metafora za hrepenenje po klasičnem, ki povezuje naše protagoniste.

Na Akropoli skupaj z njimi odkrijemo privid, hrbtno stran sublimnega, ki je tisto, česar ne moremo vključiti v podobo idealizirane preteklosti in arhitekture.

Sam *das Unheimliche* razumem tudi kot dvom, kot spoznanje, da stvari niso takšne, kot se zdijo in hkrati so natančno to. Ta dvoumnost pa kaže, kot nam dopoveduje avtorica, na nelagodje, na moč privida Absoluta in na vso negotovost, ki je lastna moderni in jo nemara uteleša ta specifična tesnoba, ki ji pravimo *das Unheimliche*.

Knjiga po navdihujočem predgovoru Aleša Vodopivca in zarisu srečanja na Akropoli podrobno premisli koncept *das Unheimliche* pri Heideggerju in nato še Freudu. Zaključí z arhitekturo in Le Corbusierom, ter silovito negativnostjo, ki določa celotno dvajseto stoletje kot obdobje nasilja in izgube smisla.

Heidegger je blizu fenomenologiji in s tem mišljenju sinteze (seveda izgubljene), recimo konservativen pesimist, medtem ko je Nietzsche na drugi strani, avantgarden pesimist. Nasproti pa imamo Le Corbusiera, ki bi v tej četverici lahko prevzel vlogo avantgardnega optimista, in Plečnika kot konservativnega optimista. Tu se moram seveda opravičiti za poenostavljanje.

ARHITEKTURA MODERNE IN DAS UNHEIMLICHE

Heidegger, Freud in Le Corbusier

Mateja Kurir

Razočaranje nad časom (konservativnost Plečnika, Heideggerja) se sreča z navdušenjem Le Corbusiera. Plečnika Partenon zanima kot mojstrovina brez primere, kot nedosegljivi ideal, za razliko od Le Corbusiera, ki ga: »Partenon zanima kot arhitekturno delo. *Zanima ga tisto, zaradi česar ta tempelj, zgrajen pred dva tisoč leti, živi tukaj in zdaj kot nekaj za arhitekturo pomembnega, kot živo delo, nadčasovni in transsituacijski objekt.*« Plečnik nam skozi svoje delo sporoča, da obstaja absolutni referenčni objekt, na katerega se arhitektura lahko sklicuje (Partenon). Tu se strinjata s Heideggerjem, ki tako zapiše svoje doživetje na Akropoli:¹ »V blesku jutranjega sonca, pod vedrim nebom in nad meglo smo stopali skozi tišino, tujo mestu, vedno znova pomujajoč se, skozi Propileje k hiši boginje, katere ime nosi mesto. Tempelj Athene Parthenos, iz glave Zeusa rojene mladenke, izpričuje pričujočnost boga, čigar »blisk vodi vse« (Heraklit, 64 frg.). ... Parthenon – zanj se je zaradi pogosto videnih fotografij in umetnostno zgodovinskih opisov sprva zdelo, da naju bo razočaral – nadvladal ne le moderno mesto, ampak tudi zadrževanje v atiški deželi.«²

Plečnik in Heidegger, pa tudi Freud in Le Corbusier, si delijo večno domotožje po nekakšnem stanju popolnosti in reda, a tako, da ju prikazujejo kot nedosegljivo oddaljena, čeprav jih vsak vidi v neki svoji, specifični galaksiji. Prav *das Unheimliche* je točka, na kateri se srečata Heidegger in Freud in na katere drugi plati iste medalje sta tudi Plečnik in Le Corbusier; točka, ki zamaje navidezno trdno strukturo (simbolnega) sveta. Konservativno mišljenje objokuje izgubo, progresivno pa jo skuša vgraditi v vizijo »duha časa«, v arhitekturo prihodnosti. Kot pravi avtorica, je Le Corbusier ocenil, da moderna še ni dosegla stopnje popolnosti, ko bi se izrazila s tolikšno umetniško močjo, kot jo dosega Partenon in druga velika dela grške klasike. Skozi branje se nam odpira spoznanje, da pravzaprav moderna v sebi nima etične globine, ki bi lahko privedla do nečesa tako popolnega in sublimnega in da se to ni in ne bo uresničilo. Jezik moderne preprosto ni tako splošen in občeveljaven, sploh pa ne razumljen. Če je kraj pravi, spodleti čas. In če smo poenotili čas (npr. modernizem v porajanju), potem zgrešimo kraj.

Kot arhitekt bi se po obisku Akropole, s tole knjigo v torbi po svoj dušni mir odpravil na sosednji grič Philopapos, kjer bi sede na klopci gledal na Akropolo od daleč, hkrati pa bi me tolažilo melanholično občutje, nekakšna tožba nad izgubo metafizičnega občutka v današnjem času, ki jo je s svojimi subtilnimi arhitekturnimi tkanji sredi prejšnjega stoletja uprizoril Dimitris Pikionis, Plečnikov in Le Corbusierov grški sodobnik in kolega. Med 1954 in 1957 je arhitekt v sodelovanju s svojimi študenti in lokalnimi kamnoseki na razglednem griču ustvaril niz povezovalnih poti in ureditev. Skupaj so improvizirali v obstoječi topografiji, ne da bi pri tem uporabili načrte na papirju, tlakovali so poti s kamni iz lokalnih ruševin, tako vernakularnih kot neoklasičnih, zgradili paviljon in klopi ter ponovno zasadili avtohtono rastje. Kenneth Frampton je moč povezovanja, ki jo ima (včasih) arhitektura, lepo opisal v prologu antologije Pikionisovega dela, ki jo je leta 1994 objavila Basta-Plessa Editions: »Nekje na temenu tega lomljenega vala je prišla točka, ki je presejala zgodovino, kjer je arhitekt dosegel nematerializirani način izražanja, ki je bil hkrati grški in antigrški; grško v smislu, da je bil kraj, vpet v mitologijo, pokrajino, podnebje in način življenja; antigrščina je bila v tem, da je večina navdiha ležala drugje, oddaljena v prostoru in času, na drugih daljnih otokih, v Honšuju in na arhaičnih predhelenskih Egejih pod brezčasnim soncem.«

1 Petra Čeferin, "Živa dela", Outsider št. 1, 2015

2 Martin Heidegger, *Zadrževanja*, ab 149/150, 2000, prev. Aleš Košar. Drugi del opisa Partenona je povzet v naši knjigi.